

DEBIUTY

Milena J. Jędrzejewska
Uniwersytet Warszawski
milena.jedrzejewska@uw.edu.pl

 0000-0003-4770-6978

<https://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh.2022.700>

Nowe technologie w wybranych kontekstach wydawniczo-medialnych Ormian polskich na przykładzie działalności Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich

New technologies in selected contexts of publishing and media of Polish Armenians based on activity of the Foundation of Culture and Heritage of Polish Armenians

Abstract: The Armenian community has been present in Poland since the 14th century. Their activity has a constant impact on the development of Polish culture psychically and virtually speaking. The author refers to humanities and social scientific research methods. Based on her own research, she analyzes the publishing activities of the Foundation of Culture and Heritage of Polish Armenians. The Foundation focuses, among others on the digitization and other innovative methods of documents and artifacts.

Contemporary flow of information allows to share various forms of publishing. New technologies play an increasingly important role in universal communication and social information. The Foundation of Culture and Heritage of Polish Armenians brings in new methods of documentation and preservation of material artifacts and non-material culture. The quantitative and qualitative state of the available materials clearly indicates the expanding area of documenting the Armenian heritage in Poland.

Key words: Armenians – Poland – Foundation of Culture and Heritage of Polish Armenians – new technologies

Słowa kluczowe: Ormianie – Polska – Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich – nowe technologie

Wprowadzenie

Dzisiaj jesteśmy uzależnieni od niemal rewolucyjnych przemian w wielu dziedzinach naszego życia: począwszy od ekonomii, po ekologię jak również – różnych form przekazu społecznego. W tym procesie swoje miejsce ma także „kultura szeroko rozumianego pisma”¹.

Badaczom związanym z naukami humanistycznymi i społecznymi zależy, aby podejmowana przez nich problematyka ukazała mechanizmy zjawiska w ciągłości jego przekazu. Dlatego też należy sięgać jak najczęściej w konteksty komparatystycznych meandrów współczesnej komunikacji oraz zastanowić się jak te procesy poddać obiektywnej ocenie.

Wizjoner nowych mediów, Marshall McLuhan, w publikacji „Galaktyka Gutenberga” wskazuje m.in. na przemiany ewolucyjne w rozwoju komunikacji piśmienniczej². Badacze polscy także zastanawiają się, jakie będą współczesne perspektywy dla funkcjonowania tradycyjnych form książki³. Cytowany przez Bożenę Koredczuk francuski badacz kultury książki i mediów Robert Estivals postrzega książkę jako obiekt nowych, elektronicznych form pisma⁴.

Cel badań autorki wpisuje się w trend nakreślenia rozwoju tytułowego zjawiska – bibliologii, wpisanej w analizę udziału nowych technologii w wybranych kontekstach kultury piśmienniczej, skorelowanych z dorobkiem polskich Ormian.

Na podstawie wybranych form działalności Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich (dalej FKIDOP) autorka skupia się na wykorzystaniu zdobyczy nowych technologii (m.in. przekaz wirtualnego obrazu, digitalizacja piśmiennictwa, e-zasoby) w upowszechnianiu tradycyjnych form piśmiennictwa, opartych na wizualizacji, jak również procesie zabezpieczania i ochrony dokumentów tradycyjnych⁵.

1 Pismo jest epokowym wynalazkiem ludzkiej inteligencji. Służy do porozumiewania się. W jego ewolucyjnych dziejach wyróżnia się: obraz, w dalszej kolejności – pismo fonetyczne, po zapis występujący w komunikacji wirtualnej.

2 Szerzej: M. McLuhan, *Galaktyka Gutenberga*, przeł. A. Wojtasik, Warszawa 2017.

3 Zob. J. Pirożynski, *Czy rzeczywiście koniec ery Gutenberga? Kilka uwag na temat dalszych perspektyw tradycyjnej formy książki*, [w:] *Sztuka książki. Historia. Teoria. Praktyka*, red. M. Komza, Wrocław 2003, s. 207–211.

4 B. Koredczuk, *Bibliologia jako nauka o piśmie/zapisie i komunikacji pisemnej w ujęciu Roberta Estivalsa*, referat wygłoszony podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej „Pismo-Kultura-Technologie”, Warszawa 15–17.06.2021 r. Maszynopis w posiadaniu autorki.

5 Zob. A. Artwich, *Przeszłość Ormian polskich w zbiorach i działaniach Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, [w:] *Ormianie polscy. Kultura i dziedzictwo. Studia i materiały źródłowe zebrane dla uczczenia jubileuszu dziesięciolecia Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, red. A.A. Zięba, Warszawa–Kraków 2016, s. 11–28.

Geneza i zakres działania Fundacji

FKiDOP swoją ideą nawiązuje do potrzeby ochrony i zabezpieczania materiałów historycznych w różnym aspekcie – tu ważne miejsce mają pamiątki materialnego bogatego dorobku kulturowego i narodowego dziedzictwa Ormian polskich.

Ormianie zamieszkujący obecnie Polskę zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem – Ustawa z dnia 6 I 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym – traktowani są jako jedna z dziewięciu mniejszości narodowych.

Liczbę Ormian w Polsce szacuje się na 4 tys. w tym ok. 670 stanowią przedstawiciele tzw. starej emigracji (tj. potomkowie Ormian przybywających do Rzeczypospolitej w XI–XVII w.), a pozostali to emigranci, którzy przybyli do Polski po II wojnie światowej, a zwłaszcza po upadku Związku Radzieckiego (tzw. nowa emigracja)⁶.

Ormianie wpisali się na trwałe w dzieje narodu polskiego, często podkreślali swoje zasymilowanie z kulturą Rzeczypospolitej, uznając ją za swoją ojczyzną. Jak wynika z opinii zaczerpniętej z pracy Grzegorza Pełczyńskiego wielu Ormian traktuje swoje pochodzenie jako wzbogacenie swej polskości i jest z tego faktu dumnych⁷. Zdaniem Bogdana Kasprowicza – aktywnego popularyzatora dziedzictwa Ormian w Polsce

Trzeba o tym wszystkim pamiętać. Trzeba tę piękną kartę zgodnego współżycia tak różnych ras, języków, kultur narodów przypominać i ukazywać światu jako niepodważalny dowód, na to, że nie naród polski jest nietolerancyjny, ksenofobiczny i zamknięty [...] – a wręcz odwrotnie⁸.

Polska zawsze tworzyła dla diaspory ormiańskiej dogodne warunki do bytowania oraz rozwoju tożsamości i wielu aktywności społecznych. Choć wielu Ormian zamieszkałych w Polsce dobrze zasymilowało się z narodem polskim, to jak mawiał prof. Leon Ter-Oganian: „ormiańska krew jest silna – wystarczy jej 10% w żyłach, by czuć się Ormianinem”⁹.

6 Zgodnie z deklaracją ze Spisu Powszechnego z 2011 r. Natomiast w raporcie zawierającym wstępne wyniki NSP 2021, [online] <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-wstepne/raport-zawierajacy-wstepne-wyniki-nsp-2021,6,1.html> [dostęp 23.05.2022] podano informację nt. ludności z obywatelstwem innego kraju według płci i kraju obywatelstwa w latach 2011 i 2021 – osób urodzonych w Armenii, a mieszkających w Polsce jest 1100.

7 Zob. G. Pełczyński, *Ormianie polscy w XX wieku. Problem odrębności etnicznej*, Warszawa 1997, s. 131.

8 B. Kasprowicz, *Ormianie w Polsce*, Gliwice 2011, s. 19.

9 *Ormiańska Warszawa*, red. K. Stopka i in., Warszawa 2012, s. 160.

Genezy powojennych instytucji ormiańskich w Polsce możemy szukać już w latach 60. XX w. Początkowo to w Warszawie, wokół L. Ter-Ogiana skupiała się nieformalna grupa „miłośników” problematyki ormiańskiej¹⁰.

W latach 80. XX w. doszło do ożywienia życia grup mniejszościowych w Polsce. Zaczęły wówczas powstawać pierwsze organizacje i stowarzyszenia skupiające w swoich strukturach osoby pragnące nawiązać relacje z rodakami o pochodzeniu ormiańskim¹¹. Początkowo były to działania dość skromne, z czasem jednak wyszły z lokalności, budując struktury regionalne, a następnie ogólnopolskie¹².

Ormianie zawsze żyli w silnych związkach rodzinnych, co pozwoliło im podtrzymać swoją kulturę przez wiele lat. Chętnie nawiązywali także znajomości z tymi, którzy napływali przez lata do Polski. W miejscach swojego osiedlenia w powojennej Polsce: Gdańsku, Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, aglomeracji górnośląskiej (Gliwice, Zabrze) oraz mniejszych ośrodkach jak, Krapkowice, Oborniki Śląskie, Opole inicjowano wiele wydarzeń kulturalnych o tematyce ormiańskiej. Odbywały się m.in. prelekcje filmów, promocje książek, wystawy malarstwa i sztuki, konferencje naukowe, dni ormiańskie, rocznice ludobójstwa, nadawano nazwy ulicom, organizowano bale, spotkania autorskie i towarzyskie itp.¹³

Ormianie na co dzień pielęgnują swoje pochodzenie etniczne¹⁴. Z dużą ciężką przechowują pamiątki rodzinne, książki, modlitewniki, kultywują tradycje duchowe, ale też zwyczaje kulinarne, które przekazują sukcesywnie młodszemu pokoleniu¹⁵.

Oficjalnymi instytucjami skupiającymi osoby o pochodzeniu ormiańskim w Polsce stały się Koła Zainteresowań Kulturą Ormiańską (dalej KZKO).

10 G. Pelczyński, *Ormianie w Warszawie (XVIII–śXX w.)*, [w:] *Warszawa. Etniczne i społeczno-kulturowe zróżnicowanie miasta. Miasto i kultura*. T. 2, red. A. Stawarz, Warszawa 1988, s. 35.

11 A. Bohosiewicz, *Ormiańska rodzina Bohosiewiczów*, Kraków 2015, s. 21–22.

12 Zob. szerzej: R. Król-Mazur, *Polscy Ormianie, Polacy ormiańskiego pochodzenia, Ormianie w Polsce – czyli o dylematach i problematyce integracji środowisk ormiańskich*, [w:] *Spis podróżny. Polscy Ormianie, Ormianie w Polsce*, red. M. Maciejewska, L. Graczyk, Bydgoszcz 2010, s. 17–24.

13 Zob. szerzej: P. Nieczuja-Ostrowski, *Ormianie w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2011; informacje zamieszczone w „Biuletynie OTK” oraz w czasopiśmie „Awedis”. Zob. „Awedis” 2019, nr 39, [online] http://www.ormianie.pl/files/Awedis_2019_39.pdf [dostęp 29.05.2020]; „W Gliwicach działa Związek Ormian w Polsce im. Ks. abpa Józefa Teodorowicza. Prezesem jest Juliusz Andrzej Sikorski. Związek wydaje miesięcznik pt. „Posłaniec św. Grzegorza Oświeciciela”. Redaktorem naczelnym jest Andrzej Bohosiewicz. Natomiast w Krakowie istnieje Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne, którego prezesem jest Adam Terlecki”, Zob. D. Tabińska-Juhasz, *Kresowi Ormianie*, [online] <http://www.lwow.com.pl/kresowi.html> [dostęp 22.11.2020].

14 Zob. G. Pelczyński, *Ormianie polscy...*, s. 85–99; M. Gillert, *Kościół ormiański wyznacznikiem tożsamości narodowej*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 2002, nr 30/31, s. 4–53.

15 Na podstawie wywiadów jakie przeprowadziła autorka z Ormianami w latach: 2015–2021: w Krakowie – Robert Makłowicz i Adam Kieniewicz; w Warszawie – Marta Axentowicz-Bohosiewicz; w Obornikach Śląskich – Romana Obrocka, w Opolu – Zbigniew Kościół.

Zakładano je przy oddziałach Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego jako filie na terenie całej Polski w latach 80. XX w.¹⁶ Pierwsze KZKO założono w Krakowie w 1980 r. (prezes Michał Bohosiewicz), następnie powstały Koła w Warszawie w 1981 r. (prezes Jerzy Romaszkan, opiekun L. Ter-Ogania) i w Gdańsku w 1983 r. (prezes Marian Abgarowicz)¹⁷.

W 2015 r. odnotowano istnienie 19 organizacji (stowarzyszeń, fundacji)¹⁸. W pracy *Ormianie*, pod redakcją Beaty Machul-Telus wymienia się 13 o randze centralnej¹⁹. Natomiast, jak wynika z informacji prezesa FDiKOP Marii Ohanowicz-Tarasiuk z 2022 r., ich liczba stale się zmienia i

trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, ile ich jest. Część organizacji jest nieaktywna i istnieje jedynie na papierze. Inne są bardziej instytucjami naukowymi lub popularnonaukowymi niż organizacjami mniejszości (np. Instytut Piramowicza). Aktywnych jest kilkanaście organizacji mniejszości ormiańskiej²⁰.

Znawca kultury ormiańskiej David Marshall Lang jako jeden z pierwszych w Europie dostrzegł zasadność zabezpieczenia rozproszonych terytorialnie skarbów kultury ormiańskiej, jako kolebki cywilizacji światowego dziedzictwa²¹. Ta opinia, co prawda dopiero po wielu latach, wpłynęła na zasadność powołania FKIDOP. Stało się to w roku 2006, kiedy sytuacja społeczno-polityczna w Polsce zaczęła temu sprzyjać²².

16 Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (PTL) – założone w 1895 r. we Lwowie jako Towarzystwo Ludoznawcze; popularyzuje wiedzę o kulturze różnych ludów. Zob. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, [online] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polskie-Towarzystwo-Ludoznawcze;3959972.html> [dostęp 09.05.2020]; G. Pełczyński, *Ormianie polscy...*, s. 85–87; G. Pełczyński, *Ormianie. Instytucje i organizacje Ormiańskie w PRL i trzeciej Rzeczypospolitej*, [w:] *Stowarzyszenia mniejszości narodowych, etnicznych i postulowanych w Polsce po II wojnie światowej*, red. S. Dudra i B. Nitschke, Kraków 2013, s. 163–170.

17 „I tak w 1980 r. w Krakowie powstało Koło Zainteresowań Kulturą Ormian przy tutejszym oddziale Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Podobne koła zawiązały się także w Warszawie i Gdańsku”, cyt. za A. Pisowicz, *Sześćset pięćdziesiąt lat Ormian polskich*, [online] <http://www.lwow.com.pl/ormianie.html> [dostęp 1.02.2020]; *O Ormianach w Polsce*, „Gazeta Krakowska” 1986, 21 marca, s. 3; *Początki działalności KZKO* [zbiór dokumentów], [online] <http://biblioteka.fundacjaormianska.pl/files/original/85f9aff5d64eba9d8a9f2f5050fe7e65.pdf> [dostęp 09.05.2020]; D. Skotarczak, *Czasopisma ormiańskie w Polsce*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2014, t. 57, nr 3 (219), s. 530; Zob. też *Ormianie*, pod red. B. Machul-Telus, Warszawa 2014: w Aneksie wymaniono 13 instytucji.

18 M. Jędrzejewska, *Książka i prasa w relacjach polsko-ormiańskich*, Kraków 2015 (praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. Z. Pietrzyka, [online] https://www.researchgate.net/publication/331071440_Ksiazka_i_prasa_w_relacjach_polsko-ormianskich_Book_and_press_in_Polish-Armenian_relations [dostęp 1.01.2021]).

19 *Ormianie*, pod red. B. Machul-Telus..., s. 201–208.

20 Informacje: M. Ohanowicz-Tarasiuk, Warszawa 6.06.2022 r.

21 D.M. Lang, *Armenia – kolebka cywilizacji*, przeł. T. Szafar, Warszawa 1975.

22 „Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich została powołana dekretem Ordynariusza Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego w Polsce, Józefa kardynała Glempa Prymasa Polski 7 IV 2006 roku. Obecnie funkcję ordynariusza i jednocześnie fundatora pełni JE ks. kard. Ka-

Do osób aktywnych w pracach Fundacji można zaliczyć: prof. Krzysztofa Stopkę (przewodniczący Rady FDiKOP), Monikę Agopsowicz, ks. prałata Cezarego Annusewicza, Magdalenę Bernacką, ks. dr Stefana Moszoro-Dąbrowskiego, ks. prałata Aleksandra Seniuka oraz M. Ohanowicz-Tarasiuk (prezes FDiKOP), Armena Jaworskiego i Jakuba Kopczyńskiego.

Przedmiotem zainteresowania omawianej instytucji, są m.in. pamiątki o proveniencji dawnych polskich Kresów Wschodnich oraz innych miejsc osiedlania się Ormian. Jak wynika z wglądu w dokumentację, są to przede wszystkim:

armenika, mające związek z Ormianami polskimi: druki, rękopisy, fotografie, szaty liturgiczne, naczynia liturgiczne, obrazy, sprzęty i inne pamiątki. Fundacja w sposób systematyczny zajmuje się dziedzictwem Ormian polskich. Tworzy warunki (pozyskuje środki) do ich gromadzenia, zakupu, pozyskiwania jako dary, depozyty, itp. W zależności od kategorii zbiorów poddawane są one odpowiednim zabiegom ochrony i identyfikacji, jak: konserwacja, digitalizacja, katalogowanie. W roku 2020 Fundacja dysponowała ponad 2 tys. obiektów (druki, rękopisy, szaty i naczynia liturgiczne, obrazy)²³.

Systematyka działalności wydawniczej (piśmiennictwo tradycyjne)

Fundacja prowadzi także działalność wydawniczą. Jej nakładem w latach 2006–2020 wydano 19 publikacji zwartych, 13 roczników kalendarzy oraz 45 numerów periodyku „Awedis” (ukazuje się od 2009 r.). Do popularyzacji własnego dorobku piśmienniczo-wydawniczego omawiana instytucja wykorzystuje systematycznie nowe technologie. Wiele z publikacji nim znalazło się na odpowiednich stronach portalu Fundacji²⁴ przeszło drogę materialnego zabezpieczenia. Do archiwizacji dokumentów oraz ich ochrony wykorzystano digitalizację²⁵. Wsparcia na ten cel udzielił w 2019 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach Programu „Zasoby cyfrowe”, priorytet: Digitalizacja materiałów archiwalnych²⁶.

zimierz Nycz. Myślą przewodnią Fundacji jest to, że Ormianie zawsze byli i są ważną częścią historii i kultury Polski”, [online] <https://dziedzictwo.ormianie.pl/o-fundacji/> [dostęp 1.01.2021].

23 *O Fundacji*, [online] <https://dziedzictwo.ormianie.pl/o-fundacji/> [dostęp 1.01.2021].

24 Zob. podrozdział 4.

25 „Digitalizacja w szerokim rozumieniu stanowi całość procesów prowadzących do przetwarzania materiałów analogowych (pochodzących z obiektów świata rzeczywistego) na formę cyfrową metodą skanowania lub fotografowania oraz dalszej obróbki komputerowej otrzymanych obrazów do postaci, która umożliwia ich udostępnianie (np. w sieci)”, D. Paradowski, *Digitalizacja piśmiennictwa*, Warszawa 2010, [online] <https://www.bn.org.pl/download/document/1342175805.pdf> [dostęp 1.05.2021].

26 Digitalizacja dokumentów prowadzona była własnymi siłami już wcześniej, od ok. dziesięciu lat, zob. *Wirtualne Archiwum Polskich Ormian*, [online] <http://archiwum.ormianie.pl/> [dostęp 1.01.2021].

Produkcja wydawnicza FKIDOP została podzielona na kilka grup:

1. Publikacje historyczne (źródła i opracowania),
2. Publikacje religijne (biograficzne i do praktyk wyznaniowych),
3. Publikacje popularne (albumy),
4. Publikacje literackie (powieści, baśnie, legendy, poezje),
5. Kalendarze,
6. Periodyk,
7. Druki ulotne.

Dorobek wydawniczy FKIDOP systematycznie się powiększa, co przyczynia się także do kompletowania dokumentacji o dziedzictwie Ormian w Polsce²⁷.

Upowszechnianie nowych form pisma opartych na wizualizacji wirtualnej

Upowszechnianie różnych form piśmienniczych z wykorzystaniem nowych mediów pozwala na łatwiejsze dotarcie do zainteresowanych osób. Elektroniczne nośniki informacyjno-komunikacyjne tym samym współdziałają w rozwijaniu oraz przekazywaniu ormiańskiego dziedzictwa do wirtualnego świata. Media dają zatem możliwość wyjścia poza tradycyjny obieg piśmienniczy w obszar nieograniczonego dostępu do wiedzy online²⁸. Dlatego też FKIDOP skrzętnie korzysta z tych nowych form przekazu.

Wszystkie wymienione wyżej grupy piśmiennicze mają swoje odwzorowanie wizualizacyjne na portalu internetowym www.dziedzictwo.ormianie.pl. Strona Fundacji jest fachowo i starannie opracowana²⁹.

Strona powstała dzięki wsparciu finansowemu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz wielu innych sponsorów, m.in: Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, Fundacji Teresy Sahakian, Miasta Stołecznego Warszawy, Muzeum Historii Polski, Fundacji Calouste'a Gulbenkiana, Samorządu Województwa Mazowieckiego i Poczty Polskiej.

Portal Fundacji, jako jeden z pierwszych wśród instytucji pozarządowych uzyskał zgodę Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych na przystąpienie do nowoczesnego, internetowego zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej (ZoSIA).

27 Zob. A. Artwich, *Przeszłość Ormian...*, s. 11–28.

28 Zob. m.in.: G. Dziamski, *Nowe media a wirtualizacja rzeczywistości*, [w:] *Nowa audiowizualność – nowy paradygmat kultury?*, red. E. Wilka, I. Kolasińska-Pasterczyk, Kraków 2008, s. 183; T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teoria i analiza prasy, radia, telewizji i internetu*, Warszawa 2004.

29 Zob. [online] <https://dziedzictwo.ormianie.pl/witamy-na-nowej-stronie-www-dziedzictwo-ormianie-pl/> [dostęp 10.05.2021].

Fot. 1. Strona główna Fundacji Kultury i dziedzictwa Ormian Polskich.
Źródło: [online] <https://dziedzictwo.ormianie.pl/> [dostęp 1.08.2021]

Konstrukcja strony głównej portalu umożliwia wejście do kilku podstawowych działów podmiotu, m.in. zapoznać się można z informacją dotyczącą statutu i sprawozdań z działania Fundacji. Strona jest interaktywna i wielofunkcyjna. Kompozycja graficzna umożliwia odbiorcy poznanie bieżących i historycznych wydarzeń ze świata Ormian polskich w sposób intuicyjny. Możemy mieć odczucie bardzo osobistego obcowania z przekazanymi treściami. Wizualizacja umożliwia także wielokrotne wracanie do interesujących nas treści piśmienniczych oraz obrazów. W analizie merytorycznej strony zwraca uwagę:

- indywidualny i nieszablonowy wygląd,
- spójność ze specyfiką działalności,
- czytelny i konsekwentny układ treści,
- intuicyjny mechanizm nawigacji,
- funkcjonalność i poprawność techniczna,
- aktualność i dostępność, m.in. w językach: angielskim, polskim i ormiańskim.

W ocenie użytkowników potwierdzono fachowość i transparentność przekazu:

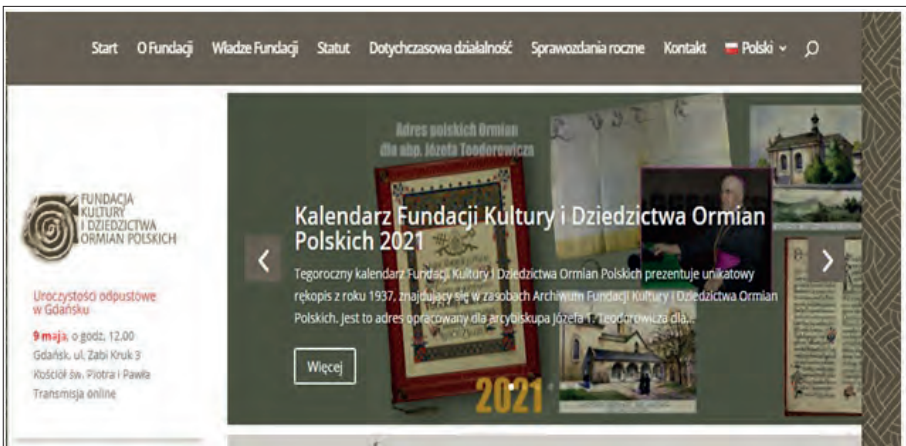
- Respondent 1: „Korzystam często ze strony Fundacji, oceniam ją bardzo pozytywnie. Dostarcza fachowych i bieżących informacji”.
- Respondent 2: „Moim zdaniem strony wirtualne Ormian umożliwiają na przekazanie dorobku dziedzictwa przede wszystkim młodemu pokoleniu, które jest bardzo zintegrowane ze światem wirtualnym”³⁰.

30 Wypowiedzi użytkowników strony Fundacji na podstawie badań własnych: pierwszy respondent – wiek 20 lat, student, maj 2021; drugi – wiek 28 lat, pracownik biurowy, maj 2021.

Odbiorcy uznali także, że strona powinna być sukcesywnie udoskonalana i uatrakcyjniana, szczególnie powinna przemawiać do młodych odbiorców³¹.

Na stronach odczytanych w maju 2021 r. zamieszczono wiele cyfrowych wersji publikacji ukazujących się nakładem Fundacji. Zamieszczono m.in. wersje online „Kalendarza”, wydawanego sukcesywnie nakładem Fundacji przez kolejne lata, od 2008 r.

Fot. 2. Kalendarz na rok 2021 Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich.
Źródło: [online] <https://dziedzictwo.ormianie.pl/> [dostęp 10.05.2021]

Autorzy użyli tutaj popularnej formy składanki fotografii, opartej na jednoczesnej prezentacji kilku stron kalendarza. Zachowano oryginalną kolorystykę oraz komunikatywny zapis treści. Wydaje się jednak, że metoda wizualizacji mogłaby zostać bardziej dopracowana – całość jest słabo czytelna, co wynika z nałożonych na siebie obrazów i treści słownej. Po kliknięciu na zawartość widoku danego kalendarza, można zapoznać się z obszernym opisem jego zawartości.

W sumie nakładem Fundacji w latach 2008–2022 ukazało się 15 roczników kalendarzy ściennych. Są to edycje celowe o walorze edukacyjnym. Ich nakład wahał się od 300 do 400 egzemplarzy. Druki rozprowadzane są bezpłatnie wśród członków oraz sympatyków, za pośrednictwem poczty tradycyjnej. W kolejności ukazały się:

1. 2008 – „Portrety Ormian polskich na starych fotografiach”,
2. 2009 – „Portrety Ormian polskich na starych fotografiach”,
3. 2010 – „Portrety Ormian na starych fotografiach”,

31 Informacje użytkowników strony Fundacji na podstawie badań własnych: trzeci respondent – wiek 24 lata, student, maj 2021.

4. 2011 – „Rodziny Ormian polskich na starych fotografiach”,
5. 2012 – „Konserwacja zabytków ormiańskich we Lwowie”,
6. 2013 – „Portrety polskich Ormian”,
7. 2014 – „Portrety polskich Ormian”,
8. 2015 – „Ormianie – naród odradzający się z popiołów zagłady”,
9. 2016 – „Portrety polskich Ormian”,
10. 2017 – „Portrety polskich Ormian”,
11. 2018 – „Ormianie w sztuce polskiej”,
12. 2019 – „Sztuka Polskich Ormian”,
13. 2020 – „Święci i błogosławieni Kościoła Ormiańskiego”,
14. 2021 – „Adres dla abpa Józefa Teodorowicza”,
15. 2022 – „Ze skarbcza spuścizny polskich Ormian”.

Fot. 3. Kalendarz na rok 2021 Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich.

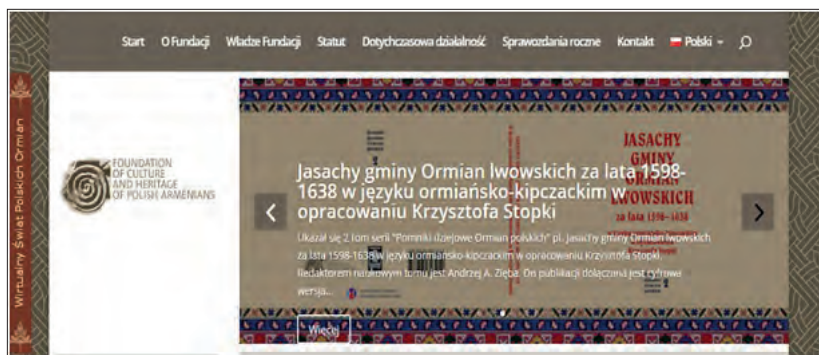
Źródło: [online] <https://dziedzictwo.ormianie.pl/4694-2/> [dostęp 10.05.2021]

Wszystkie wydania kalendarzy są także dostępne do pobrania na stronach internetowych Fundacji.

Inny przykład, zaczerpnięty z omawianej strony, prezentuje cenną publikację źródłową pt. *Jasachy gminy Ormian lwowskich z lat 1598–1638 w języku ormiańsko-kipczackim*. Opracowanie jest pokłosiem pięcioletniego projektu badawczego pt. „Pomniki dziejowe Ormian polskich”, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Celem ma być edycja siedmiu tomów obcojęzycznych źródeł do dziejów Ormian w Polsce. W 2020 r. ukazał się tom drugi: „Jasachy gminy Ormian lwowskich...”, w opracowaniu prof. K. Stopki z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Faksymile rękopisu znajdują się w wersji cyfrowej w formacie pdf, na dołączonej płycie CD. Publikację do druku przygotowała krakowska „Księgarnia Akademicka”.

Fot. 4. *Jasacy gminy Ormian lwowskich...* Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich.
Źródło: <https://dziedzictwo.ormianie.pl/> [dostęp 15.05.2021]

Fot. 5. *Jasacy gminy Ormian lwowskich...* Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich.
Źródło: <https://dziedzictwo.ormianie.pl/4694-2/> [dostęp 15.05.2021]

Kompozycje stron prezentujących dorobek piśmienniczy Ormian polskich dostępne w obiegu wirtualnym są poprawnie zaprojektowane. Ornamentyka graficzna jest stonowana, nie rozprasza czytelnika, nie męczy wzroku, pozwala skupić się dokładnie na obrazie zasadniczym. Można także łatwo wczytać się w treść opisu zawartości danego dokumentu.

Wirtualne prezentacje piśmiennictwa

Fundacja jest organizatorem i założycielem także innych stron, m.in. Wirtualnego Świata Polaków Ormian (dalej WŚPO), umożliwiających odsyłanie

do zasobu m.in. Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce, Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego z Krakowa³², Towarzystwa Ormian Polskich z Wrocławia, Związku Ormiańskiego z Gdańska, Związku Ormian im. Ks. Abpa Józefa Teodorowicza z Gliwic, Stowarzyszenia Ormiańskiego „Mer Hajrenik” im. Abpa Józefa Teofila Teodorowicza z Koszalina oraz trzech parafii ormiańskich, rozlokowanych na północy, południu i centrum Polski.

Fot. 6. Strona internetowa Wirtualnego Świata Polskich Ormian Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: <https://www.ormianie.pl/> [dostęp 10.05.2021]

Linki zamieszczone na stronie WŚPO przenoszą do głównej strony Fundacji, do Wirtualnego Archiwum Polskich Ormian (dalej WAPO), a także „wolnej encyklopedii Ormian w Polsce” – *Wiki. Ormianie* opisującej niezwykłe postaci³³. Jedną z redakterek tego portalu jest Romana Obrocka – osoba wielce zasłużona dla dokumentacji dziedzictwa Ormian polskich. Jej autorstwa jest wiele biogramów, szczególnie osób pochodzących z jej rodzinnych Kut³⁴.

32 Zob. M.J. Jędrzejewska, *Działalność wydawnicza Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego z Krakowa z okazji 30-lecia powstania*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 2020, nr 1–2(15–16), s. 195–221.

33 “Na ten genialny pomysł – aby stworzyć coś na kształt internetowego słownika biograficznego – wpadła M. Agopsowicz i A. Artwicz z Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. I stworzyli, na podobieństwo Wikipedii. Hasła tworzyć i edytować może każdy. Nie ma ograniczeń, że np. tylko wybitni czy zasłużeni dla. Po prostu Ormianie polscy. Jest jedno ograniczenie: nie zamieszcza się biogramów osób żyjących”, cyt. za M. Matuszewski, *Ormiańskie dziedzictwo w Polsce, Wywiad z R. Obrocką*, „Myśl Konserwatywna” 7.02.2016.

34 R. Obrocka poza tym redaguje www.skarbnica.ormianie.pl i współpracuje od 2009 r. z kwartalnikiem „Awedis”, www.awedis.ormianie.pl. Zob. biogram R. Obrockiej: S.S. Nicieja, *Kre-*

Ta sieciowa strona ma specyficzny format, bowiem umożliwia ona odbiorcom na samodzielne przekazywanie materiałów biograficznych, zgodnie z koncepcją społecznej sieci redaktorów poszczególnych haseł. Poza tym dostępna jest na stronie WŚPO: Skarbnica wiedzy o polskich Ormianach oraz czasopismo „Awedis” w wersji elektronicznej³⁵.

Fundacja jest też inicjatorem powołania WAPO, założonego w 2010 r. Obecnie największego zasobu tego typu o Ormianach w wersji online. Archiwum Polskich Ormian prowadzone przez FKIDOP wchodzi w sieć Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC), której celem jest ułatwienie dostępu do zasobów bibliotek i archiwów cyfrowych³⁶. Użytkownicy bezpłatnie mogą swobodnie przeszukiwać zasoby polskich placówek naukowych i kulturalnych (muzea, archiwa, biblioteki). Zasoby FBC są na bieżąco aktualizowane. Dane z FBC trafiają także do Europejskiej Biblioteki Cyfrowej EUROPEANA, co umożliwia promocję polskiego dziedzictwa kulturowego, także w odniesieniu do diaspory Ormian polskich, w światowym obiegu³⁷.

Fot. 7. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: <http://www.archiwum.ormianie.pl/> [dostęp 10.05.2021]

Jak wynika z opisu strony, WAPO mieści w sobie unikalny zbiór armeników, tj. piśmiennictwa i archiwaliów związanych z polskimi Ormianami

sowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych. T. 6: Stryj, Kuty, Rybno, Baniłów, Książ, Zaluże, Opole 2015, s. 253–254.

35 „Awedis” – polsko-ormiański kwartalnik społeczno-kulturalny polskich Ormian, zob. : *O Awedisie*, [online] <http://www.awedis.ormianie.pl/?id=25> [dostęp 15.05.2021].

36 Operatorem Federacji Bibliotek Cyfrowych jest Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (PCSS) afiliowane przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN. Za rozwój i funkcjonowanie FBC odpowiada Zespół Bibliotek Cyfrowych PCSS.

37 Zob. szerzej: *O FBC*, [online] <https://fbc.pionier.net.pl/pro/informacje-ogolne/> [dostęp 15.05.2021].

(starodruki, manuskrypty, książki, czasopisma, zdjęcia, obrazy, przedmioty liturgiczne, nagrania audio i video). Wśród nich są m.in. cenne księgi metrykalne z przedwojennych parafii ormiańskokatolickich oraz pokaźna korespondencja ostatniego arcybiskupa lwowskiego obrządku ormiańskiego – J. Teodorowicza (1864–1938)³⁸.

Fotografia 7 prezentuje stronę WAPO, oferującą dziewięć symbolicznych ikonek z napisami, odnoszących się do zawartości Archiwum: Wyszukiwarki (księgi metrykalne, duchowni, pochowani na cmentarzach), Cmentarze, Rękopisy, Stare druki, Gazety i czasopisma, Książki i artykuły, Archiwum fotografii, Galeria obrazów i Przedmioty liturgiczne.

Istnieje także zasób Archiwum Historii Mówionej Polskich Ormian, w ramach którego udostępnione są pliki wideo z nagranyymi wypowiedziami pięciu osób ormiańskiego pochodzenia z Polski, m.in. Marii Andryasiewicz i Krzysztofa Bieleckiego³⁹.

Warto zwrócić uwagę na metody wyszukiwania stosowane na tej stronie. Użytkownicy WAPO, po wejściu na odpowiednią zakładkę, mogą skorzystać z wyszukiwarki z opcją wyszukiwania zaawansowanego.

Dla analizy tematyki warto zwrócić uwagę na wybrane zasoby prezentowanego Archiwum, które odnoszą się do piśmiennictwa, jak: rękopisy, starodruki, gazety i czasopisma, książki i artykuły.

Pierwszy zespół – Rękopisy

Pierwszy zespół – Rękopisy – jest współtworzony z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych. Linki zewnętrzne danych obiektów przenoszą nas na stronę Cyfrowej Biblioteki Narodowej Polona i innych regionalnych bibliotek np. zasobów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Przejęcia i linkowania zawartości poszczególnych rękopiśmiennych zbiorów archiwalnych pozwalają na dogłębne zapoznanie się z danym dokumentem. Dzięki temu otrzymujemy czytelny i fachowy opis zawartości oraz proveniencji danego obiektu z kompletną wersją cyfrową.

Jest także możliwość pobrania udostępnionych dokumentów w formacie pdf. Do maja 2021 r. dostępnych było 24 rękopisów w głównym zbiorze oraz księgi stanu cywilnego i zapowiedzi przedślubnych parafii ormiańskokatolickich z dawnych polskich Kresów Wschodnich, dostępnych na stronie www.szukajwarchiwach.pl. Ponadto można skorzystać z prawie 3000 rękopisów

38 Ponadto cenny zbiór tej korespondencji, znajduje się m.in. w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu oraz w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego JP II w Krakowie.

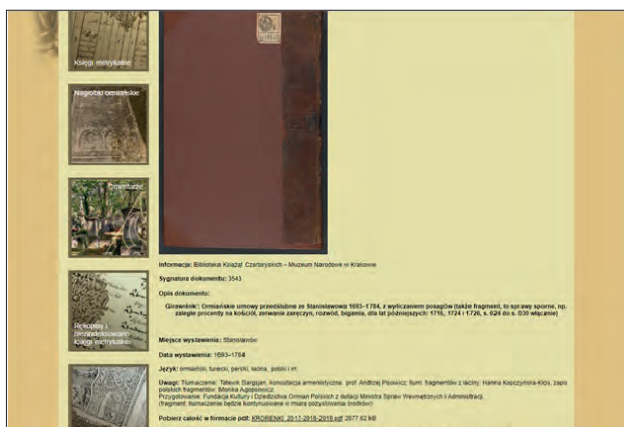
39 *Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Archiwum Polskich Ormian, Wirtualne Archiwum Ormian Polskich*, [online] <https://archiwa.org/archiwa/fundacja-kultury-i-dziedzictwa-ormian-polskich> [dostęp 10.05.2021].

ze zbioru „Spuścizna abpa Józefa Teodorowicza”⁴⁰, a także zdigitalizowanych aktów urzędów parafialnych z Tyśmienicy⁴¹ oraz Stanisławowa⁴².

Fot. 8. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Rękopisy. Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=15> [dostęp 10.05.2021]

Fot. 9. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Rękopisy. Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online] www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=15&id=83862&ik=1 [dostęp 10.05.2021]

40 Arcybiskup lwowski obrządku ormiańskiego, teolog, polityk, poseł na Sejm Ustawodawczy, a następnie senator I kadencji w II RP.

41 Tyśmienica – miasto na Ukrainie, stolica rejonu w obwodzie iwanofrankińskim (przed wojną stanisławowskim).

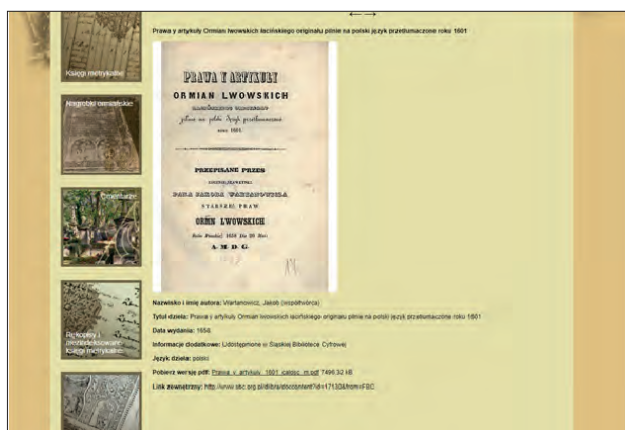
42 Stanisławów – obecnie Iwano-Frankińsk, miasto na zachodniej Ukrainie, na przedgórzu Karpat, stolica obwodu iwanofrankińskiego.

Drugi zespół – Stare druki

Fot. 10. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Starodruki. Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=6> [dostęp 10.05.2021]

Fot. 11. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Stare druki. Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=6&id=73062&ik=1> [dostęp 10.05.2021]

Na fotografiach 10 i 11 prezentowane są kolejne dokumenty piśmiennicze, będące w posiadaniu Fundacji. Kompozycja strony jest stonowana, ujednolicona kolorystycznie i merytorycznie z pozostałymi stronami. Autorzy prezentują wybrane stare druki o proveniencji ormiańskiej, m.in. wydawane na terenie Lwowa i w Krakowie, gdzie znajdowały się duże skupiska Ormian oraz w Wenecji (gdzie ma swoją siedzibę zakon mechtarystów – benedyktynów

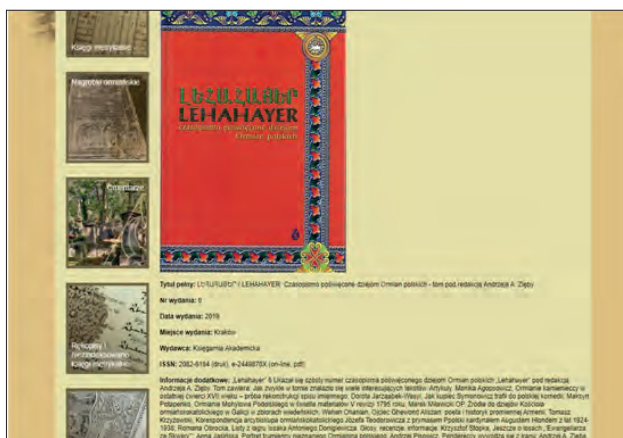
ormiańskich). Linki zewnętrzne przenoszą nas do regionalnych bibliotek cyfrowych (Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, Dolnośląska-, Śląska-). Są także możliwe do pobrania dokumenty w formacie pdf. Dotychczas zdigitalizowano dziewięć starych druków, m.in. słownik łacińsko-ormiański i materiały dot. liturgii ormiańskiej (psalterz, obrzędy chrztu św.).

Trzeci zespół – Gazety i czasopisma

Fot. 12. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Gazety i czasopisma.
Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online]
<http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=16> [dostęp 10.05.2021]

Fot. 13. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Gazety i czasopisma.
Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online] www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=16&id=85610&ik=1 [dostęp 10.05.2021]

W tym dziale umieszczono wizualizacje stron tytułowych ważniejszych wydawnictw ciągłych związanych z tematyką ormiańską. Są dostępne dawne i współczesne przykłady czasopism oraz wydawnictw strictly ormiańskich, jak np.: „Posłaniec św. Grzegorza”⁴³, „Gregoriana”⁴⁴, „Awedis”⁴⁵ i pismo naukowe „Lehahayer”⁴⁶. W zbiorze są także ważniejsze zestawienia artykułów dotyczących omówień prasy ormiańskiej przez współczesnych badaczy polskich⁴⁷. Strona ta zdaniem autorki powinna zostać lepiej uporządkowana, powinien zostać wprowadzony czytelny podział prasy na dawną – historyczną i współczesną – oraz opracowania. W tej chwili kompozycja jest mało spójna. Czytelnik nieorientowany może się nieco pogubić.

Czwarty zespół – Książki i artykuły

Fot. 14. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Książki i artykuły. Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?strona=3&ida=11> [dostęp 10.05.2021]

Podgrupa piśmiennicza: Książki i artykuły odwzorowuje naukowy i publicystyczny dorobek wydawniczy z zakresu problematyki ormiańskiej. Warto byłoby

43 „Posłaniec św. Grzegorza” (1927–1935) – pismo poświęcone sprawom archidiecezji lwowskiej obrządku ormiańskiego, red. ks. Dyonizy Kajetanowicz. Zawartość postać świętego, o historii i życiu Ormian w Polsce oraz sprawy bieżące.

44 „Gregoriana” (1935–1938) – organ Archidiecezji Lwowskiej Obrządku Ormiańskiego. W latach 1935–1937 dwumiesięcznik, a od 1938 r. kwartalnik, red. ks. Adam Bogdanowicz.

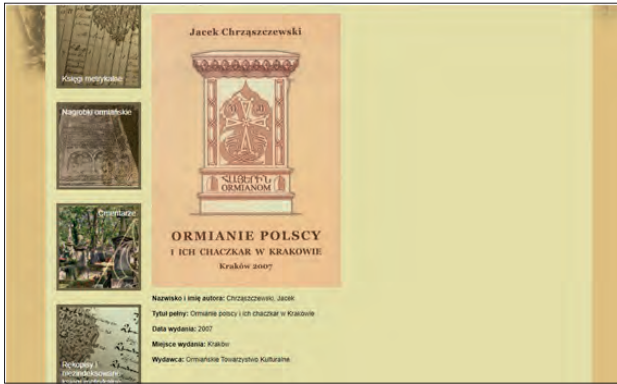
45 „Awedis” (od 2009 r.), red. Armen Artwich.

46 „Lehahayer” (od 2010 r.). Czasopismo Poświęcone Dziejom Ormian Polskich, red. K. Stopka.

47 Zob.m.in. cytowane prace A. Artwich, Renaty Król-Mazur, Doroty Skotarczak, Andrzeja A. Zięby.

zastosować odpowiedni klucz do prezentacji tych materiałów. Wartościowe jest to, iż w jednym miejscu można zapoznać się z wieloma tematycznymi wydawnictwami zwanymi. Prezentowane są okładki publikacji, możemy także sprawdzić opis bibliograficzny i ewentualnie podjąć inne poszukiwania. Zbiór ten może być użyteczny dla badaczy określonej tematyki.

Fot. 15. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian – Książki i artykuły. Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Źródło: [online] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=11&id=83906&ik=1> [dostęp 10.05.2021]

W ocenie autorki, na podstawie tej krótkiej analizy form komunikacji medialnej – głównie piśmiennictwa znajdującego się na portalu Fundacji, można powiedzieć, iż: środki jakie użyto do prezentacji treści są dobrze skorelowane z nowymi technologiami. Zauważalna jest duża spójność stylistyczna treści i szaty graficznej. W całości kompozycji obrazu z treścią zachowano odpowiednie proporcje, tj. elementy graficzne i słowne.

Analiza oceny kompletności i dostępności do poszukiwanych danych, wskazuje na wysoki stopień zaawansowania tworzenia ich zbiorów cyfrowych. Przy bliższym zapoznaniu się z metodologią poszukiwawczą można stwierdzić, że nawigacja po serwisie dla znawcy tematyki jest raczej czytelna, a prezentacja materiałów jest prowadzona w spójny sposób. Niezaprzeczalnym atutem jest bezpośredni dostęp do źródeł – często powiązany z możliwością darmowego pobrania interesujących nas materiałów.

Proces zabezpieczania i ochrony dokumentów piśmienniczych (digitalizacja, reprografia, fotografia i inne)

Zabezpieczanie i ochrona dokumentów (digitalizacja, reprografia, fotografia i inne) wprowadzane są na bieżąco. Głównym celem tych działań jest przede wszystkim zabezpieczenie cennych dokumentów archiwalnych oraz

upowszechnianie tożsamościowo-kulturowych wartości, m.in. piśmiennictwa ormiańskiego w obiegu cyfrowym⁴⁸.

Do udostępniania dokumentów wykorzystuje się kilka systemów: dLibra – system do udostępniania cyfrowych materiałów piśmienniczych; dMuseion – system do udostępniania materiałów muzealnych; ZoSIA – system do udostępniania archiwaliów i serwis szukajwarchiwach.pl. Fundacja na dzień 1 V 2021 r. udostępnia ponad 15 tys. wpisów w swoim Archiwum Cyfrowym.

Fundacja szczegółowo zajmuje się także porządkowaniem zasobów genealogicznych i do tego celu wykorzystuje np. indeksowanie wypisów z ksiąg metrykalnych dawnych parafii ormiańskich:

Do większości udostępnianych wpisów dołączone są pliki graficzne, które przedstawiają wizerunek autentycznego odręcznego wpisu w księdze metrykalnej. Wszystkie powyższe indeksacje udostępniane są w Wirtualnym Archiwum Polskich Ormian: www.archiwum.ormianie.pl⁴⁹

Poza tym planowane jest zdigitalizowanie fotografii z zespołu „Spuścizna ks. Kazimierza Roszki”. Zespoły te będą udostępniane na platformie Szukaj w Archiwach (www.szukajwarchiwach.pl.)

Dużą wagę przykładają się także do wpisywania zbiorów zwartych z bibliotek parafialnych ze Stanisławowa do programu archiwistycznego ZoSIA Narodowego Archiwum Cyfrowego⁵⁰.

Do innych cennych opracowań cyfrowych należy m.in. wydana w 2008 r. (drugie wydanie w 2013 r.) płyta CD z przedwojennymi nagraniami kazań arcybiskupa J. Teodorowicza. W zawartości znajdują się oryginalne kazania z 6, 13, 20 i 27 marca i 10 kwietnia 1938 r. oraz kazanie sejmowe z 9 lutego 1919 r.

Podsumowanie

Nowe technologie odgrywają zasadniczą rolę w komunikacji społecznej i medialnej. W relacjach polsko-ormiańskich podporządkowane są misji ochrony i popularyzacji dziedzictwa tej grupy etniczno-społecznej, co dobrze oddziałuje na rozwój środowisk wielokulturowych w Polsce. Możliwość współdziałania nowych mediów z procesem społecznej integracji pozytywnie wpływa na bogactwo kulturowe narodu. Dobrze oddaje tę myśl następująca teza: „z twórczym

48 Zdigitalizowany tradycyjny obiekt piśmienniczy musi zawierać wszystkie istotne informacje skopiowane z dokumentu źródłowego. Cyfrowa kopia może zastąpić oryginał lub może być używana do uzyskiwania papierowych duplikatów, musi przy tym spełniać pewne wymagania naukowe i prawne.

49 M. Ohanowicz-Tarasiuk, *Ochrona dziedzictwa ormiańskiego w działaniach Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, „Lehahayer” 2021, nr 7, s. 313–318.

50 Tamże.

rozwojem ludzkości będziemy mieć do czynienia wtedy, gdy człowiek zacznie aktywnie uczestniczyć co najmniej w dwu kulturach, doceniając jednocześnie znaczenie obydwu dla własnego rozwoju”⁵¹.

Nowe media taką możliwość dają, są dobrymi pośrednikami i transportarami zjawisk towarzyszących kulturze mniejszości narodowych. Pozwalają na uczestnictwo i odbiór zjawisk szczególnie takim grupom, które żyją w diasporze, poza swoją Macierzą. W tym procesie, jak pokazała także sytuacja pandemiczna, nowe technologie są niezastąpione.

Ormianie w Polsce, jak wykazują posiadane dane, z powodzeniem realizują liczne projekty wirtualne, wpisujące się we wszechstronny proces zachowania ich kulturowego dziedzictwa. Na stronie www.wiki.ormianie.pl czytamy:

pojawiło się 438 nowych artykułów, zamieszczamy systematycznie nowe biogramy polskich Ormian oraz wzbogacamy istniejące o dopływające informacje. Liczba odwiedzin tej strony przekroczyła 1,5 mln. Strona www.skarbnica.ormianie.pl wzbogacona została o nowe okna i o 301 nowych zakładek, na które składa się po kilka informacji, zamieszczamy informacje o publikacjach, kolejnych darach sukcesywnie przekazywanych do Fundacji. Na stronie www.ordynariat.ormianie.pl ukazują się bieżące wiadomości z poszczególnych parafii ormiańskokatolickich w Polsce oraz informacje o aktualnych wydarzeniach w Kościele ormiańskim na świecie. Strona www.ormianie.pl zyskała nowy wizerunek, poszerzona została o kolejne okna/linki do organizacji ormiańskich, a strona www.dziedzictwo.ormianie.pl prezentuje się odbiorcom w nowej szacie graficznej, dostosowanej do obecnych wymogów technicznych, od początku tego roku miała ponad 16 000 odsłon, gdzie, jak dotychczas, prezentujemy aktualne wydarzenia, z tłumaczeniami najważniejszych artykułów na języki ormiański i angielski. Prowadzona jest strona na Facebooku⁵².

Na tej podstawie można postawić tezę, iż nowe technologie mają znaczący wpływ na upowszechnianie piśmiennictwa Ormian w Polsce, a ich stały rozwój ubogaca także kulturę polską. Dzięki aktywności Fundacji wprowadza się nowe metody technologicznego dokumentowania i zachowania materialnego i niematerialnego (przede wszystkim piśmienniczego) dorobku Ormian polskich. Stan ilościowy i jakościowy materiałów „zapisanych“ wirtualnie, jednoznacznie wskazuje na powiększający się z roku na rok obszar dostępu do wielokulturowego dziedzictwa Ormian w Polsce oraz coraz szerszej popularyzacji wiedzy o Ormianach polskich w globalnym obiegu.

51 J. Nikitorowicz, *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995, s. 18.

52 Fundacja Dziedzictwa i Kultury Ormian Polskich, *Sprawozdanie za rok 2020*, [online] https://dziedzictwo.ormianie.pl/wp-content/uploads/Sprawozdanie_2020_.pdf [dostęp 10.05.2021]. Zob. także A. Artwich, *Przeszłość Ormian...*, s. 16.

Bibliografia

- Artwich A., *Przeszłość Ormian polskich w zbiorach i działaniach Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, [w:] *Ormianie polscy. Kultura i dziedzictwo. Studia i materiały źródłowe zebrane dla uczczenia jubileuszu dziesięciolecia Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, red. A. Zięba, Warszawa–Kraków 2016, s. 11–28.
- Bohosiewicz A., *Ormiańska rodzina Bohosiewiczów*, Kraków 2001.
- Dziamski G., *Nowe media a wirtualizacja rzeczywistości*, [w:] *Nowa audiowizualność – nowy paradygmat kultury?*, pod red. E. Wilka, I. Kolasińskiej-Pasterczyk, Kraków 2008, s. 183–188.
- Gillert M., *Kościół ormiański wyznacznikiem tożsamości narodowej*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 2002, nr 30/31, s. 4–53.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teoria i analiza prasy, radia, telewizji i internetu*, Warszawa 2004.
- Jędrzejewska M.J., *Działalność wydawnicza Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego z Krakowa z okazji 30-lecia powstania*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 2020, nr 1–2(15–16), s. 195–221.
- Kasprzowicz B., *Ormianie w Polsce*, Gliwice 2011.
- Król-Mazur R., *Polscy Ormianie, Polacy ormiańskiego pochodzenia, Ormianie w Polsce – czyli o dylematach i problematyce integracji środowisk ormiańskich*, [w:] *Spis podróżny. Polscy Ormianie, Ormianie w Polsce*, red. M. Maciejewska, L. Graczyk, Bydgoszcz 2010, s. 17–24.
- Lang D.M., *Armenia – kolebka cywilizacji*, przeł. T. Szafar, Warszawa 1975.
- Matuszewski M., *Ormiańskie dziedzictwo w Polsce, Wywiad z R. Obrocką*, „Myśl Konserwatywna” 7.02.2016.
- McLuhan M., *Galaktyka Gutenberga*, przeł. A. Wojtasik, Warszawa 2017.
- Nicieja S.S., *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*. T. 6: *Stryj, Kutry, Rybno, Baniłów, Kniaże, Załucze*, Opole 2015, s. 253–254.
- Nieczuja-Ostrowski P., *Ormianie w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2011.
- Nikitorowicz J., *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995.
- O Ormianach w Polsce*, „Gazeta Krakowska” 1986, nr 68, s. 3.
- Ohanowicz-Tarasiuk M., *Ochrona dziedzictwa ormiańskiego w działaniach Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, „Lehahayer” 2021, nr 7, s. 313–318.
- Ormianie*, pod red. B. Machul-Telus, Warszawa 2014.
- Ormiańska Warszawa*, red. K. Stopka i in., Warszawa 2012.
- Pełczyński G., *Ormianie w Warszawie (XVIII-XX w.)*, [w:] *Warszawa. Etniczne i społeczno-kulturowe zróżnicowanie miasta. Miasto i kultura*. T. 2, red. A. Stawarz, Warszawa 1988, s. 29–40.
- Pełczyński G., *Ormianie. Instytucje i organizacje Ormiańskie w PRL i trzeciej Rzeczypospolitej*, [w:] *Stowarzyszenia mniejszości narodowych, etnicznych i postulowanych w Polsce po II wojnie światowej*, red. S. Dudra, B. Nitschke, Kraków 2013, s. 163–170.

- Pelczyński G., *Ormianie polscy w XX wieku. Problem odrębności etnicznej*, Warszawa 1997.
- Pirożyński J., *Czy rzeczywiście koniec ery Gutenberga? Kilka uwag na temat dalszych perspektyw tradycyjnej formy książki*, [w:] *Sztuka książki. Historia. Teoria. Praktyka*, red. M. Komza, Wrocław 2003, s. 207–211.
- Skotarczak D., *Czasopisma ormiańskie w Polsce*, „Zeszyty Prasoznawcze“ 2014, t. 57, nr 3, s. 526–535.
- Ziętek D., *Tożsamość i religia, Ormianie w krakowskiej i lwowskiej diasporze*, Kraków 2008.
- Netogafia
- „Awedis“ 2019, nr 39, [online] http://www.ormianie.pl/files/Awedis_2019_39.pdf [dostęp 29.05.2020].
- Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. *Archiwum Polskich Ormian, Wirtualne Archiwum Ormian Polskich*, [online] <https://archiwa.org/archiwa/fundacja-kultury-i-dziedzictwa-ormian-polskich> [dostęp 10.05.2021].
- Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. *Sprawozdanie za rok 2020*, [online] https://dziedzictwo.ormianie.pl/wp-content/uploads/Sprawozdanie_2020_.pdf [dostęp 10.05.2021].
- Jędrzejewska M., *Książka i prasa w relacjach polsko-ormiańskich*, Kraków 2015, [online] https://www.researchgate.net/publication/331071440_Ksiazka_i_prasa_w_relacjach_polsko-ormianskich_Book_and_press_in_Polish-Armenian_relations [dostęp 1.01.2021].
- O Awedisie*, [online] <http://www.awedis.ormianie.pl/?id=25> [dostęp 15.05.2021].
- O FBC*, [online] <https://fbc.pionier.net.pl/pro/informacje-ogolne/> [dostęp 15.05.2021].
- O Fundacji*, [online] <https://dziedzictwo.ormianie.pl/o-fundacji/> [1.01.2021].
- Paradowski D., *Digitalizacja piśmiennictwa*, Warszawa 2010, [online] <https://www.bn.org.pl/download/document/1342175805.pdf> [dostęp 1.05.2021].
- Pisowicz A., *Sześćset pięćdziesiąt lat Ormian polskich*, [online] <http://www.lwow.com.pl/ormianie.html> [1.02.2020].
- Początki działalności KZKO* [zbiór dokumentów], [online] <http://biblioteka.fundacjaormianska.pl/files/original/85f9aff5d64eba9d8a9f2f5050fe7e65.pdf> [dostęp 09.05.2020].
- Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, [online] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polskie-Towarzystwo-Ludoznawcze;3959972.html> [dostęp 09.05.2020].
- Tabińska-Juhasz D., *Kresowi Ormianie*, [online] <http://www.lwow.com.pl/kresowi.html> [dostęp 22.11.2020].
- Wirtualne Archiwum Polskich Ormian*, [online] <http://archiwum.ormianie.pl/> [dostęp 1.01.2021].

